

КОНСОЛІДОВАНА ТА ЗВЕДЕНА ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ГРУП ПІДПРИЄМСТВ

© Гурська О.М., 2012

Узагальнено підходи до визначення понять «об'єднання підприємств» та «група підприємств», виокремлено та описано основні види фінансової звітності, яку вони складають.

In the article are generalized current approaches for definitions of "enterprise association" and "group of companies" allocated and described basic types of financial statements that they make.

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин в Україні розвиваються і форми підприємницької діяльності. Для того щоб успішно працювати в умовах конкуренції та реалізовувати великі фінансово-промислові проекти, підприємствам уже недостатньо функціонувати у межах окремих розрізнених господарських товариств, і тому вони прагнуть об'єднуватись у групи підприємств за галузевим, територіальним чи іншим принципом.

У країнах із розвинутою ринковою економікою такі структури займають головні позиції в більшості галузей економіки. Так, основою економіки Японії є шість провідних фінансово-промислових груп – «Міцубісі», «Міцуй», «Сутімото», «Санва», «Фуе», «Дай-іте-канге». Підприємства, які входять до їх складу, забезпечують більш ніж половину загальних продажів у важливих галузях промисловості. Торгові фірми, які входять до складу цих груп, здійснюють більш ніж половину експортно-імпортних операцій, а їх частка в імпорті окремих, в основному наукоємних товарів, досягає 90 %. Комерційні та трастові банки цих груп контролюють близько 40 % загального капіталу банків, страховим компаніям належить 53–57 % всього страхового капіталу.

Найбільшими з південнокорейських фінансово-промислових груп є такі всесвітньо відомі фірми, як «Самсунг», «Деу», «Хенус», «ЕлДжі». З 1975 р. південнокорейський уряд на базі найбільших ФПГ створив 13 універсальних торгових компаній. Ці компанії стали найважливішими експортерами, а їх вплив на економічний розвиток Південної Кореї, на динаміку її зовнішньоекономічних зв'язків значно зріс в середині 80-х років. Вже тоді 11 провідних південнокорейських корпорацій володіли приблизно 40 % статутного капіталу п'яти найбільших банків країни. Таку ситуацію спостерігаємо і в економіці інших країн – США, Німеччині, Італії та Франції [1].

Сьогодні в Україні господарські об'єднання створені у найважливіших сферах діяльності держави: авіабудівній (наприклад, концерн “Антонов”), автобудівельній (корпорації “УкрАВТО” та “Агро-Союз”, Український автомобільний холдинг, Авто-альянс), торфовидобувній (наприклад, концерн “Укрторф”), нафтогазовій (концерни “Галнафтогаз” та “Нафтоенерго”), ядерній енергетиці (концерн “Ядерне паливо”), спиртовій (концерн “Укрспирт”), телерадіомовлення (Концерн радіомовлення, радіозв'язку та телебачення) та інших. Окремими прикладами багатопрофільних груп підприємств є група “Приват”, до сфери інтересів якої входять фінанси, телекомунікації, металургія, коксохімія, нафтовий бізнес, або найбільша українська група підприємств — Систем Кепітал Менеджмент (ПрАТ “СКМ”), що лідирує у гірничо-металургійній галузі, енергетиці, банківському бізнесі, страхуванні, телекомунікаціях, медіа-бізнесі, нерухомості, спорті, ритейлі тощо [2, с.182–183].

Об'єднання підприємств істотно впливають на економіку країни, в якій провадять діяльність. Саме тому суспільство потребує інформації про фінансово-майновий стан та результати господарювання групи підприємств. Це забезпечується формуванням та оприлюдненням такими суб'єктами господарювання та групами й об'єднаннями, до складу яких вони входять, фінансової звітності.

Разом з тим окремі питання щодо форми фінансової звітності груп підприємств та її змісту, процедур формування залишаються неврегульованими, також допускається множинність понять і трактувань визначень фінансової звітності й груп підприємств та організаційно-правових форм об'єднань суб'єктів господарювання.

Вищевикладене зумовлює актуальність теми дослідження, його мету та основні завдання дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та практичних засад з формування фінансової звітності об'єднань підприємств займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Дж. Сігел, Дж. К.Шим, Д.Д. Гордієнко, Т.С. Смовженко, В.М. Костюченко, Г.В. Уманців, Б.Г. Федоров, М. Ільїн, М.С. Кисельов, Б.А. Райзберг, С.Подзе та інші.

Цілі дослідження полягають в розкритті економічної сутності групи підприємств та виокремленні видів фінансової звітності, яку вони формують.

Викладення основного матеріалу. Перш за все визначимося із сутністю досліджуваних понять. Термін «об'єднання підприємств» у різних джерелах інтерпретують по-різному.

Американські економісти Дж. Сігел та Дж.К. Шим наводять таке визначення об'єднання підприємств: «З'єднання підприємства з одним або декількома акціонерними або неакціонерними компаніями в одну облікову одиницю, яка продовжує види діяльності, якими ці компанії займалися до об'єднання».

Російський економіст, д-р екон наук Б.Г. Федоров поняття «об'єднання бізнесу» ототожнює зі змістовим наповненням терміна «злиття», під яким він розуміє «злиття двох і більше компаній для утворення нової компанії через взаємний обмін акціями (не оподатковується податками), придбання (поглинання) однією компанією акцій іншої або консолідацію компаній шляхом утворення нової, яка придбаває їх чисті активи; юридичним визначенням злиття є ситуація, коли одна з компаній зберігається як юридична особа після злиття» [3, с. 9].

У Міжнародному стандарті фінансової звітності (МСФЗ) 3 «Об'єднання бізнесу», який набув чинності для об'єднання, здійсненого 31 березня 2004 року або пізніше, об'єднання підприємств визнається «як об'єднання окремих господарських одиниць або бізнесу в одну звітну одиницю» [4].

Статтею 70 Господарського кодексу України визначено, що підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші діяльності) на умовах і в порядку, встановлених цим Кодексом та іншими законами [5].

В Україні організаційно-правові форми об'єднань, до яких належать асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, визначені статтею 120 Господарського кодексу України.

Асоціація – це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Досягши мети створення, консорціум припиняє діяльність. Стаття 3 Закону України «Про підприємства в Україні» визначає концерн як статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств. Першою характерною ознакою концернів є те, що їх засновниками є власники або уповноважені ними органи, а не самі підприємства.

Асоційовані підприємства (господарські організації) – це група суб’єктів господарювання – юридичних осіб, пов’язаних відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному фонді та/або управлінні. Залежність між асоційованими підприємствами може бути простою і вирішальною [5].

Результатом економічного об’єднання є утворення групи підприємств. Поняття «група», за різними нормативними документами, має відмінну економічну сутність. Так, відповідно до М(С)БО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», «група – материнське підприємство та всі його дочірні підприємства» [4]. Згідно з положеннями сьомої Директиви ЄС (ст. 1) «група» включає материнське підприємство, дочірні (через здійснення контролю), асоційовані підприємства (над якими контроль відсутній, проте здійснюється суттєвий вплив) і спільні підприємства, у яких одне з підприємств має значний, але не контролюючий вплив [7].

На підставі наведених вище визначень групи можна констатувати, що економічна сутність цього поняття має певні відмінності у нормативних документах Євросоюзу та Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Одним з найпоширеніших видів об’єднань підприємств є холдинг, під яким ми розуміємо добровільне об’єднання підприємств з метою управління іншими компаніями через володіння контрольними пакетами їх акцій. Розрізняють два види холдингу – чистий холдинг, який утворюється спеціально для виконання зазначеної вище функції (контроль та управління дочірніми підприємствами), а також змішаний холдинг, який поряд з управлінням через володіння контрольними пакетами акцій здійснює також підприємницьку діяльність у промисловості, кредитно-банківській, торговельній, транспортній та інших сферах. Функції холдингу фактично здійснює будь-яка велика компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших компаній.

Холдингові компанії (материнське підприємство та його дочірні) складають консолідовану фінансову звітність. Відповідно до П(С)БО 1 консолідована фінансова звітність – це звітність, яка відображає фінансовий стан і результати діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці. Вона містить консолідовані:

- 1) баланс;
- 2) звіт про фінансові результати;
- 3) звіт про рух грошових коштів;
- 4) звіт про власний капітал;
- 5) примітки до консолідованої звітності.

Для формування консолідованої звітності материнське та дочірні підприємства подають фінансові звіти, складені за однаковий період і на ту саму дату балансу.

В Україні принципи складання консолідованої фінансової звітності розкрито в П(С)БО 20. Відповідно до вимог цього Положення, при консолідації звітності підприємств, що входять у групу, у наступні періоди їх діяльності вилучають статті, які відображають взаємні внутрішньогрупові операції, з метою уникнення повторного рахунку і штучного завищення величини капіталу та фінансових результатів. Це: а) балансова вартість фінансових інвестицій материнського підприємства у кожне дочірнє підприємство і частка материнського підприємства у кожному дочірньому підприємстві; б) сума внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо; в) сума нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можна відшкодувати) [8].

Також згідно з параграфом 15 МСФЗ 27 та пунктами 12-14 П(С)БО 20 материнське підприємство для складання консолідованої фінансової звітності визначає частку меншості¹ в капіталі та фінансових результатах дочірніх підприємств як добуток відсотка голосів, які не належать материнському підприємству, відповідно до власного капіталу і чистого прибутку (збитку) дочірніх підприємств. Частка меншості відображається в консолідованому балансі окремо від зобов’язань та власного капіталу материнського підприємства у вписуваному рядку 385 «Частка меншості». У консолідованому звіті про фінансові результати частка меншості у прибутку (збитку)

¹ Відповідно до П(С)БО 19 «Об’єднання підприємств», частка меншості — це частина чистого прибутку (збитку) та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнському підприємству (прямо або через інші дочірні підприємства).

відображається у вписуваному рядку 215 «Частка меншості».

Для зазначених вище коригувань складають робочу таблицю за показниками звітів усіх підприємств, які підлягають консолідації, коригувальні записи та інформацію про суми, що формуватимуть консолідовану звітність.

Зведення фінансової звітності передбачає механічне агрегування показників звітності учасників групи, зі складанням таблиць, дані яких за кожним підприємством групи додаються для отримання загального результату.

Зведену фінансову звітність складають за основною діяльністю підприємств промисловості, будівельних та проектних організацій, капітального будівництва, наукових організацій, постачальницько-збутових підприємств, організацій торгівлі та громадського харчування, підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції, побутового обслуговування, транспорту, зв'язку, житлово-комунального господарства, організацій з ремонту і утримання автомобільних шляхів, правлінь громадських організацій та їх підрозділів, інших видів діяльності.

Перелік видів діяльності, за якими подають зведену фінансову звітність:

1. Основна діяльність підприємств промисловості.
2. Основна діяльність будівельних, монтажних, ремонтно-будівельних і бурових організацій.
3. Основна діяльність проектних, пошукових та геологічних організацій і топографо-геодезичних підприємств (експедицій).
4. Капітальне будівництво.
5. Основна діяльність наукових організацій.
6. Основна діяльність постачальницько-збутових організацій.
7. Основна діяльність підприємств і організацій торгівлі та громадського харчування.
8. Основна діяльність підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції.
9. Основна діяльність підприємств побутового обслуговування.

Порівняльна характеристика груп підприємств в Україні

Вид об'єднань підприємств	Тип об'єднання	Мета об'єднання	Термін діяльності	Вид фінансової звітності
Асоціація	Договірне	Постійна координація господарської діяльності підприємств, що об'єдналися	Довгостроковий	Кожне підприємство складає окрему звітність
Корпорація	Договірне	Поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися	Довгостроковий	Зведена
Консорціум	Тимчасове статутне об'єднання	Досягнення учасниками спільної господарської мети	Після досягнення поставленої мети діяльність припиняється	Зведена
Концерн	Статутне об'єднання на основі фінансової залежності	Координація господарської діяльності підприємств, що об'єдналися	Довгостроковий	Зведена
Асоційоване підприємство	На основі економічної та/або організаційної залежності	Набуття права блокувати прийняття рішень залежного підприємства або права контролю-підпорядкування	Протягом якого існує право блокувати прийняття рішень залежного підприємства або відносини контролю-підпорядкування	Зведена або консолідована
Холдингова компанія	На основі економічної та/або організаційної залежності	Набуття права контролю-підпорядкування	Протягом якого існують відносини контролю-підпорядкування	Консолідована

10. Основна діяльність підприємств транспорту.
11. Основна діяльність підприємств зв'язку.
12. Основна діяльність організацій з ремонту й утримання автомобільних шляхів.
13. Основна діяльність підприємств житлово-комунального господарства.
14. Основна діяльність правлінь громадських організацій та їхніх підрозділів.

Інші види діяльності.

Порівняльна характеристика об'єднань підприємств за типами, метою об'єднання та видами фінансової звітності, яку вони складають, наведена у таблиці [9] .

Висновки. За результатами дослідження узагальнено підходи до визначення понять «об'єднання підприємств» та «група підприємств», виокремлено основні види фінансової звітності, яку вони складають. З'ясовано, що за економічним змістом консолідована та зведена фінансова звітність ототожнюються, адже їх складають об'єднання підприємств, групуючи однакові показники щодо підприємств, які входять в групу. Хоча між ними існує принципова відмінність – за умови складання консолідованої фінансової звітності в організаційній структурі об'єднання підприємств обов'язковою є наявність дочірніх структур, а складання зведеної форми звітності такого не потребує.

Також є відмінність у процедурах складання: зведення звітності передбачає механічне агрегування показників, а консолідація – також поетапне додавання показників, але вилучають статті, які відображають взаємні внутрішньогрупові операції, щоб уникнути повторного рахунку і штучного завищення величини капіталу та фінансових результатів.

1. Лецишин Р. *Об'єднання підприємств* / Р. Лецишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://leschishin.org/review/r004.php>>. 2. Пугачова М. В. *Статистичний моніторинг функціонування груп підприємств* / М. В. Пугачова, Л. О. Яценко // *Моделювання та інформ. системи в економіці* [Електронний ресурс] : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; відп. ред. В. К. Галицин. – 2011. – Вип. 84. – С. 180–193. 3. *Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січ. 2003 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.rada.gov.ua>. 4. *Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2001 / Пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова.* — К.: Федерац. прогр. бухг. і ауд. України, 2001. – 1772 с. 5. *Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-iv.* 6. *Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.93 № 882-XII.* 7. *Сьома Директива ЄС Ради 83/349/ЄЕС від 13 червня 1983 року.* 8. П(с)БО 20. *Консолідована фінансова звітність* [Електронний ресурс]. – [Прийнятий Наказом МФУ 1995.08.12 № 553/3846]. – Режим доступу: <www.rada.gov.ua>. 9. Лень В.С., Гливенко В.В. *Звітність підприємства: підруч.* / Лень В.С., Гливенко В.В. – К.: Каравела, 2010. – 672 с.